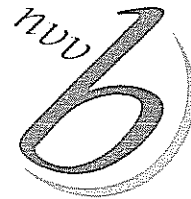

Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken

Afz.: Postbus 79, 2700 AB Zoetermeer

Aan de heer mr. F. Korthals Altes, voorzitter
Adviescommissie inrichting Verkiezingsproces
p/a Ministerie voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties
Schedeldoekshaven 200
2511 EZ Den Haag

Inlichtingen bij: Mevr. A. van Vierzen
Tel: 079-3617747
E-Mail: nvvb@nvvb.nl

Datum: 05 februari 2007
Uw kenmerk:
Ons Kenmerk: B2007/0015

Onderwerp: NVVB standpunten en meningen
t.b.v. het verkiezingsproces.

Geachte heer Korthals Altes,

Op 29 januari jl. heeft een delegatie van het bestuur van de NVVB met u en overige leden van de Adviescommissie inrichting Verkiezingsproces gesproken.

Tijdens het gesprek, dat van de kant van de NVVB als prettig en constructief is ervaren, is de toezegging gedaan u eveneens schriftelijk van de door de NVVB geformuleerde meningen en standpunten op de hoogte te brengen.

Aan de hand van de gepubliceerde opdracht aan de commissie is ervoor gekozen per afzonderlijk onderwerp onze mening en standpunt te formuleren.

Hierna wordt daarop ingegaan, in volgorde van de brief van minister Nicolaï aan de Kamer van 20 december 2006. Tevens wordt in het kort nog aangegeven wat de bij het verkiezingsproces betrokkenen, in de ogen van het burgerzaken werkveld, vanaf 2010 zouden moeten kunnen verwachten.

Algemeen

Welke rol speelt automatisering in de verschillende stappen van het verkiezingsproces (vanaf voorbereiding kandidaatstellen tot en met benoeming nieuwe leden vertegenwoordigend orgaan)?

- Momenteel speelt automatisering in alle stappen van het verkiezingsproces een belangrijk en niet meer weg te denken rol. Behalve de specifiek voor het verkiezingsproces ontwikkelde automatisering worden met behulp van modules in de GBA applicaties van gemeenten selecties uit de GBA gemaakt ten behoeve van het samenstellen van de lijsten met kiesgerechtigden en het aanmaken van het kiezersregister.
- Een zo optimaal mogelijk efficiënt en effectief gebruik van de automatisering tijdens alle fasen van het proces, vanaf de voorbereiding van het proces (bij registratie) tot en met de toelating van kandidaten tot het vertegenwoordigende orgaan, dient naar onze mening in ieder geval op het huidige niveau te worden gehandhaafd en op termijn te worden geoptimaliseerd. Voorop staat dat de hele procesgang m.b.t. verkiezingen voor alle daarbij betrokkenen eenvoudig toegankelijk, duidelijk en

	Baasadres	Postadres	Contactgegevens	
NVVB	Boorhavenlaan 14 2713 HX Zoetermeer	Postbus 79 2700 AB Zoetermeer	Tel: 079-3617747 Fax: 079-3623147 Email: nvvb@nvvb.nl	Homepage: www.nvvb.nl K.v.A.: 40482107
Adviesbureau NVVB	Stadhouderskade 85 1073 AT Amsterdam	Postbus 2752 1000 CT Amsterdam	Tel: 020-5510007 of -09 Fax: 020-5510203 Email: nvvb@bno.amsterdam.nl	

transparant dient te zijn. Hoewel de laatste jaren al veel verbeteringen zijn doorgevoerd zijn er zeker nog optimalisatiemogelijkheden. Te denken valt aan het gebruik maken van de centrale GBA voorziening voor de registratie van de juiste tenaamstelling van kandidaten.

Welke stappen zijn toe aan herziening, vanuit het perspectief van nieuwe technieken en vanuit het perspectief van kiezer en bestuur?

- Het ten overstaan van de ambtenaar laten tekenen van ondersteuningsverklaringen moet worden gehandhaafd. Gebruikmaking van nieuwe technieken én netwerkverbindingen kan ondersteunend bijdragen aan het voorkomen van fouten en het vereenvoudigen van de handelingen. Hierbij kan gedacht worden aan het on-line verifiëren en overnemen van persoonsgegevens in plaats van het handmatig overnemen van persoonsgegevens uit legitimatiebewijzen en de daarop volgende controle op juistheid.
- Vanuit het perspectief van kiezer en bestuur denken wij aan de verdere uitbreiding van het plaats-onafhankelijk kiezen en het inzetten van het stemmen via Internet. De huidige en toekomstige generatie kiezers maakt en zal meer en meer gebruik maken van deze mogelijkheden. Daarnaast is het noodzakelijk de mogelijkheid voor het persoonlijk, op een stembureau uitbrengen van de stem te handhaven.
- Het is gewenst een oplossing te vinden voor de situatie waarin de burger zijn of haar kiezerspas kwijt is en binnen de huidige regelgeving niet in de gelegenheid is om toegelaten te worden tot de stemming.
- De mogelijkheid tot inzet van een centrale voorziening en het gebruik van bijvoorbeeld de e-Nik voor het verificatie en identificatieproces zal de betrouwbaarheid van het proces bevorderen en bijdragen aan het vertrouwen in het stemproces bij bestuur en burger. De inzet van de e-Nik zal overigens alleen zinvol zijn voor burgers die ook de beschikking hebben over een e-Nik.
- Family voting is een ongewenst verschijnsel en zal nooit geheel voorkomen kunnen worden. Kiezers zullen daarom meer kanalen moeten kunnen blijven gebruiken om hun stem uit te brengen. Door een keuze te laten in de wijze van stemmen, kan de kiezer zelf voorkomen dat zijn stem wordt uitgebracht in de sfeer van family voting.

Is de verantwoordelijkheid voor de organisatie van het verkiezingsproces goed belegd (verhouding centrale-decentrale overheid, verhouding stembureaus, hoofdstembureaus, centraal stembureau) en hoe zou de verhouding markt-overheid moeten zijn bij het gebruik van hulpmiddelen (stemmachines en verkiezingsuitslagenapparatuur)?

- De organisatorische verantwoordelijkheidsverdeling tussen centrale-decentrale overheid is naar onze mening goed belegd.
- Voor het gebruik van hulpmiddelen dient naar onze mening de centrale overheid de kaders aan te geven voor het gebruik van die hulpmiddelen. Een Logisch Ontwerp maakt bijvoorbeeld voor de GBA onderdeel uit van de regelgeving. Iets dergelijks is ook rond de bouw van stemmachines te overwegen.
- Behalve kaders stellen zien wij het ook als taak van de centrale overheid dat de geautomatiseerde hulpmiddelen worden getoetst op juiste werking. Het schouwen en toetsen van de geautomatiseerde hulpmiddelen kan voorwaarde zijn voor het in gebruik mogen nemen van stemmachines en verkiezingsuitslagenapparatuur. De consistentie in het gebruik wordt daarmee landelijk bewaakt.
- Daarnaast zien wij het als een taak van de centrale overheid dat producenten en aanbieders van stemmachines en verkiezingsuitslagenapparatuur in verband met het beschikken over broncodes

en kennis en informatie over gebruikte beveiligingstechnieken als organisatie periodiek aan een accreditatie onderworpen worden.

- De huidige voorwaarden voor goedkeuring en het gebruik van stemmachines blijken, gelet op de recent gedane constatering rondom de beveiliging, onvoldoende.

Is er voldoende toezicht op het goed verloop van het verkiezingsproces, wie zou toezicht moeten houden en wat zouden de handhavingsbevoegdheden moeten zijn?

- De burgemeester is verantwoordelijk voor het goede verloop van de verkiezingen. Naar onze mening zou dat zo moeten blijven. De handhavingsbevoegdheid ligt ook in handen van de burgemeester op basis van een duidelijke kaderstelling vanuit de Rijksoverheid.
- Aanvullend kunnen audits plaatsvinden om te zien of de wettelijke regels op een juiste wijze worden nageleefd.

Stemmachines

Welke risico's zijn structureel verbonden aan het gebruik van de huidige stemmachines, c.q. het elektronisch stemmen en het stemmen met potlood?

- Algemene opmerking:

Gemeenten zijn massaal overgegaan tot de aanschaf van stemmachines. Bij de besluitvorming zijn de kosten voor aanschaf afgewogen tegen de besparingen die de inzet van stemmachines op termijn met zich meebracht. De invoering van stemmachines heeft geleid tot een efficiënter proces en een versnelde bekendmaking van voorlopige uitslagen.

Het aantal stembedistricten kon drastisch worden teruggebracht en het aantal leden van het stembureau tot het minimum worden beperkt. Naast de kosten voor huur van de lokalen speelden hier ook de besparing op de kosten van de opslag en het vervoer van de hulpmiddelen voor stemmen met het potlood een belangrijke rol.

Voorbeeld(en) van kostenonderbouwingen van gemeenten stellen wij u op korte termijn beschikbaar.

Het kunnen bemensen van stembureaus is ondanks het minimaal benodigde aantal locaties niet eenvoudig, evenals het vinden van geschikte locaties (toegankelijkheid ook voor minder validen).

- De huidige stemmachines dienen naar onze mening te worden geoptimaliseerd, zodanig dat aan een aantal eisen in het kader van betrouwbaarheid en transparantie kan worden voldaan.
- Voor wat betreft de transparantie en verdere beveiliging denken wij dat het na het uitbrengen van de stem laten produceren van een schriftelijk bewijsstuk voor de burger, in de vorm van een strookje waarop wordt geprint op wie de stem is uitgebracht, een oplossing biedt. We zijn van mening dat dit het vertrouwen van de burger in het stemproces bevordert.
- Structurele risico's zijn ook verbonden aan het stemmen met behulp van het potlood. Onduidelijkheid over het al dan niet uitbrengen van een 'geldige' stem omdat niet exact in maar net naast het daarvoor bedoelde vakje de stem is uitgebracht leidt bijvoorbeeld tot discussie voorafgaand aan besluitvorming bij stembureauleden. Het tellen van uitgebrachte stemmen is handwerk, gelet op het grote aantal uitgebrachte stemmen per stembureau kan hier al snel een telfout ontstaan. Fraude is bij het handmatig selecteren en tellen van de stembiljetten niet uitgesloten.
- Hertelling van stemmen zal bij het stemmen met potlood vrij vaak tot andere uitkomsten kunnen leiden, bij het stemmen met de stemcomputer is dit uitgesloten.

Zijn er alternatieven denkbaar voor de huidige wijzen van het uitbrengen van de stem, zoals onder meer het plaatsonafhankelijke stemmen door middel van Internet?

- Alternatieven zijn er wel. Momenteel is (slechts) op zeer beperkte schaal stemmen via Internet mogelijk, n.l. uitsluitend voor kiezers die in het buitenland wonen of daar verblijven i.v.m. werkzaamheden.
- Naast de huidige wijze van uitbrengen van de stem zal de inzet van Internetstemmen naar onze mening de verkiezingen meer laagdrempelig maken.
- De huidige stand van techniek en de mogelijkheden voor verificatie van identiteiten via Internet bieden voldoende veilige methoden om het stemgeheim, de transparantie en betrouwbaarheid te waarborgen. Zo kan eventueel de eerder genoemde e-Nik als hulpmiddel worden ingezet en daarmee wordt ook verificatie met behulp van biometrische kenmerken mogelijk.

Hoe verhouden de alternatieven zich ten opzichte van elkaar wat betreft betrouwbaarheid en het waarborgen van het stemgeheim en de mogelijkheid tot hertelling?

- Wij menen dat de betrouwbaarheid van het stemmen met stemmachines beter is gewaarborgd dan met het rode potlood.
- Hertelling moet naar onze mening bij alle alternatieven mogelijk zijn, een goed gewaarborgd proces vooraf moet hertelling zoveel als mogelijk voorkomen.
- Bij het handmatig tellen van de stemmen blijkt in de praktijk regelmatig hertelling noodzakelijk te zijn. Dit handmatig hertellen biedt geen garantie dat er niet weer een telfout wordt gemaakt. Inzicht in het aantal hertellingen voorafgaand aan het opmaken van het Proces Verbaal ontbreekt. In het verleden werd vooral bij Gemeenteraadsverkiezingen een verzoek tot hertelling ingediend wanneer de verkiezingsuitslag zodanig was dat een enkele stem van invloed was op de zetelverdeling. De ervaring leert dat dergelijke verzoeken bij het gebruik maken van stemmachines en hulpmiddelen voor de verkiezingsuitslag achterwege blijven.
- Bij het stemmen via Internet zal er op een centrale plaats, via Internet toegankelijk, bijgehouden moeten worden of en wie gestemd heeft om dubbelstemmen te voorkomen. Voor de burger die de keuze maakt zijn of haar stem in een stembureau uit te brengen dient een geautomatiseerd hulpmiddel voor deze controle en het registreren van het uitbrengen van de stem door die persoon, in het stembureau aanwezig te zijn.
- Het waarborgen van het stemgeheim bij gebruik maken van stemmachines, geautomatiseerde hulpmiddelen en Internet kan en moet gewaarborgd kunnen worden met het stellen van kaders door de centrale overheid en het daarbij behorende controle- en toetsmechanisme.

Verdient diversiteit (risicospreiding) of juist uniformiteit (controle) de voorkeur?

- Diversiteit in de verschillende vormen van stemmen (plaatsonafhankelijk en naast persoonlijk bij het stembureau uitbrengen ook Internetstemmen) verdient de voorkeur. Het is laagdrempelig. Het stellen van kaders en het toetsen ervan door de centrale overheid levert afdoende uniformiteit en controle op.

Hoe verhoudt de race van technische ontwikkelingen zich tot het verkiezingsproces (vandaag een waterdichte oplossing, morgen te kraken)?

- De ontwikkelingen in de automatisering gaan snel. De huidige moderne technieken bieden voldoende waarborgen om deze ook in te kunnen zetten bij het verkiezingsproces. Gemeenten hebben behoorlijk geïnvesteerd in de aanschaf van stemmachines en stembureaus. Bij het stellen van kaders door de centrale overheid moet worden bezien welke financiële consequenties hier voor gemeenten aan verbonden zijn wanneer aan de hand van de kaders systemen moeten worden aangepast. Een methodiek die wordt gehanteerd bij wijzigingen in de GBA, het Logisch Ontwerp, en het berekenen van de impact van de wijziging met behulp van een puntenstelsel waarop de vergoeding aan gemeenten is gebaseerd, biedt hiervoor een oplossing.

In hoeverre zijn hulpmiddelen nog bruikbaar bij praktische veranderingen als deelname van meer partijen aan de verkiezingen en combinatie van verkiezingen?

- Wanneer de hulpmiddelen voldoen aan de door de centrale overheid voorgeschreven kaders en voor wijziging gebruik wordt gemaakt naar de eerder genoemde methode bij de GBA blijven hulpmiddelen bruikbaar.

Wat zouden de bij het verkiezingsproces betrokkenen vanaf 2010 moeten kunnen verwachten?

- **Kiezer**
Uitgangspunt moet allereerst zijn dat het proces voor de kiezer helder is. Dat betekent dat de kiezer op eenvoudige wijze moet kunnen stemmen, zodat de drempel om te gaan stemmen laag is. Uiteraard met gebruik van alle moderne methoden die er zijn. Bij gebruik van moderne technieken, zoals gebruikmaking van een op het stembureau leesbare kiezerskaart en stemmen via Internet, moeten natuurlijk de nodige waarborgen met betrekking tot het stemgeheim in acht worden genomen.
- **Organiserende instantie**
Voor met name gemeenten moet het organiseren van verkiezingen op een efficiënte manier kunnen gebeuren. Verdere automatisering van het verkiezingsproces is daarbij van groot belang en kan ook bijdragen aan het verder verlagen van het aantal stembureaus en –bureaus.

Aanpassingen tussen 2007 en 2010

De Adviescommissie inrichting Verkiezingsproces focust zich op verkiezingen vanaf 2010. Dat mag evenwel een snelle invoering van het in juni vorig jaar ingediende wetsontwerp tot wijziging van de Kieswet niet in de weg staan. Daarin wordt immers voorgesteld over te gaan tot algemene invoering van stemmen in een willekeurig stembureau, een eerste belangrijke stap om de weg naar het stemlokaal gemakkelijker te maken. Bovendien kan daarbij wellicht worden meegenomen de invoering van een verplichting tot vaststelling van de identiteit van de kiezer, door aanpassing van artikel J 24. Zeker nu, door de commotie rond het gebruik van stemmachines, de discussie over verkiezingsfraude in zijn algemeenheid weer is opgelaaid.

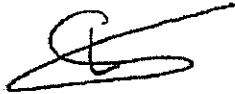
Bij de stemming ter verkiezing van de leden van de Tweede Kamer is gebleken dat het veel kiezers verbaast dat door het stembureau niet wordt gevraagd om een identiteitsbewijs. Invoering van de

identiteitsplicht zal waarschijnlijk een geruststellend signaal zijn naar bestuurders en kiezers, die het Nederlandse systeem van volmachtstemmen niet vertrouwen.

Wij wensen u en de leden van uw commissie succes met de uitvoering van uw opdracht en zijn gaarne bereid, zodra de contouren van uw advies bekend zijn, tot nader overleg.

Met vriendelijke groet,

NEDERLANDSE VERENIGING
VOOR BURGERZAKEN

C. Meesters
Voorzitter

A.G.W. van der Velden-Walraven
secretaris